

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
катедра країнознавства та туризму

Варшавський університет
катедра україністики

Підляський науковий інститут

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
катедра географії та менеджменту туризму

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
катедра туристичного бізнесу та країнознавства

Волинський національний університет імені Лесі Українки
катедра туризму та готельного господарства

Луцький національний технічний університет
катедра туризму та готельно-ресторанної справи

Ужгородський національний університет
катедра туризму

Київський національний лінгвістичний університет
катедра психології і туризму

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**
катедра географії

Інститут досліджень діаспори

САКРАЛЬНЕ ТА ТУРИЗМ

*Матеріали
міжнародної науково-практичної конференції
Київ, 28 квітня 2023 р.*

УДК 338.48-6:2](477)(082)

Сакральне та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 квітня 2023 р.) – К.:ТОВ «Геопринт»,2023. – 325 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
протокол № 10 від 21 квітня 2023 р.*

Рецензенти:

Людмила Филипович

докторка філософських наук, професорка
Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України

Володимир Антоненко

доктор географічних наук, професор
Київський університет культури

Видання здійснено коштом добродія Івана Гуленка (Житомир)

ISBN 978-617-674-061-2

Збірка матеріалів міжнародної науково-практичної конференції містить його програму та результати студювань науковців, педагогів, аспірантів і студентів різних регіональних центрів, а також практиків туризму. У публікаціях висвітлюються та аналізуються питання науковості та практичності сакрального, конфесійності сакрального, сакральності українського зарубіжжя, культових споруд в туризмі, релігійного та паломницького туризму в Україні та світі, втрат релігійного та паломницького туризму через воєнні дії та їхні наслідки (вітчизняний і зарубіжний досвід), ризик-менеджменту в релігійному та паломницькому туризмі, релігійного та паломницького туризму як навчальної дисципліни в закладах вищої освіти України та зарубіжжя, ролі PR, реклами та інновацій в організації паломницьких і релігійних турів, етноекзогенного потенціалу паломницького та релігійного туризму, фактору сакральності в гуманітарному проєкті «Місця пам'яті на мапі України».

© Винниченко І., упорядкування, 2023

Куліш Н.	
Туристичний потенціал українських сакральних споруд Вінніпегу.....	125
Аксьонова Н., Величко Г., Савченко А.	
Туристичний потенціал місць пам'яті української нації в Чехії.....	128
Гаврилюк Ю.	
Найцінніші українські сакральні пам'ятки на туристичних шляхах Польщі: розміщення і стан збереження.....	130
Шпарага Т.	
Ікона Холмської Богородиці: сакральна реліквія та туристична атракція.....	134

Культові споруди в туризмі: використання, проблеми, інновації

Белікова М.	
Сакральні об'єкти острова Хортиця в м.Запоріжжя: екскурсійний та музейний види туризму.....	139
Смирнов І., Любіцева О., Запотоцький С.	
Києво-Поділ як осередок українських церков: недооцінений туристичний потенціал.....	142
Стафійчук В., Матвієнко В., Матвієнко Н.	
Культові споруди Коростенщини як туристичний ресурс.....	147
Гапоненко Г., Крутько К.	
Роль та значення культових споруд в екотуризмі на прикладі зеленого шляху «Медове коло».....	150
Загоруля С., Белікова М.	
Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна могила» – місце сили.....	154
Гедін М.	
Релігійний туризм в Україні в контексті забезпечення принципів сталого розвитку туристичної індустрії.....	156
Шкіра М., Шкіра Н., Шкіра Л.	
Туристичний маршрут «Сакральними пам'ятками Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».....	160
Доценко А.	
Культові споруди Київщини та їх використання в туризмі.....	163
Бучко Ж.	
Дерев'яні храми Вижницької територіальної громади як об'єкти пізнавального туризму.....	165
Ткаченко В.	
Сакральна архітектура Переяслава як об'єкт туристичного маршруту.....	169
Кочан В., Пеняк П.	
Особливості створення туристичного кластера на базі сакральної архітектури Міжгірщини (Хустський район Закарпатської області).....	172

ли, у 1795 р., на іншому місці, яка проіснувала майже три століття, яка у 1935 р. навмисно спалена.

У 2004 р. за ініціативою УПЦ Київського патріархату на старому місці постав новий храм, освячений, як і попередній, на честь Апостолів Петра і Павла [4, с. 103].

На сьогодні у місті є ще один наявий храм у цьому ж мікрорайоні, який має свою архітектурну особливість та відрізняється від інших церковних споруд міста. 8 грудня 2018 р. Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України звершив Чин освячення новозбудованого храму на честь Святого рівноапостольного князя Володимира Великого.

Отже, Переяслав має значний туристичний потенціал з огляду сакральних споруд та місць паломництва українців. Якщо врахувати й можливості Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», що знаходиться в межах міста та на території якого є низка сакральних споруд XVII–XIX ст. – це може бути окремий туристичний маршрут для зацікавлених туристів.

1. Моця О. Сакральні комплекси Переяславської землі. *Наукові записки з української історії: зб. наук. статей*. Переяслав-Хмельницький, 2003. Вип. 14. С. 101–105.
2. Ткаченко В. Сакральні комплекси міста в дослідженнях співробітників НІЕЗ «Переяслав»: історіографічний аспект. *Могілянські читання 2007 року: Зб. наук. пр.: Музейники ХХ століття – дослідники української сакральної культури / Нац. Києво-Печер. істор.-культ. заповідник*. Київ: Фенікс, 2008. С. 155–161.
3. Сікорський М., Швидкий Д. На землі Переяславській. Київ: Наукова думка, 1971. 208 с.
4. Набок Л., Колибенко О. Православні храми Переяславщини: історія, дослідження, сучасність. Київ: Тип. від „А” до „Я”, 2007. 176 с.

Кочан Василь, Пеняк Павло

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО КЛАСТЕРА НА БАЗІ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ МІЖГІРЩИНИ (ХУСТСЬКИЙ РАЙОН ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Як відомо, однією із важливих складових історико-культурної спадщини України є сакральна архітектура. Впродовж багатьох століть вона була тим об'єктом, куди вкладались найкращі творчі досягнення народу. Це стосується архітектурного образу церковних споруд, їх внутрішнього оздоблення, духовної складової, яка знайшла відображення в світогляді, обрядах, традиціях. Зростаючий інтерес суспільства до сакральних споруд не лише як до культових будівель, але й як до туристичних атракцій вимагає теоретичного і практичного осмислення шляхів їх нового використання [6].

Досвід ефективності функціонування туристичних кластерів в Україні практично відсутній, що обумовлено, насамперед, прогалинами у нормативно-правовому регулюванні такого напрямку. Його здебільшого розглядають як систему інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових та додаткових послуг для створення туристичного продукту [2]. На нашу думку, така дефініція є не досить коректна, оскільки абсолютно не відображає можливості участі інших секторів – державного, громадського, науково-освітнього. З управлінської точки зору, розгляд туристичного кластера як форми соціального діалогу є надзвичайно цінним, оскільки дає змогу оптимізувати процес реалізації механізму державного управління на регіональному рівні.

Формування туристичного кластера – це не стихійний, а систематизований, чітко впорядкований процес, який вимагає змістовного методологічного підґрунтя з метою ефективної його організації. У сучасних умовах розвитку світового господарства кластери виникають не тільки в традиційних галузях економіки, а й у сфері послуг, а отже і в туристичній індустрії. В туризмі кластер трактується як система взаємодії туристичних підприємств, що сконцентровані географічно і використовують спільні туристичні ресурси. Кластеризація – це процес концентрації за ознакою територіальної близькості підприємств і споріднених сфер економіки. Кластер стає засобом для подолання замкнутості на внутрішніх проблемах, інертності, непохитності, негнучкості і змов між суперниками, які зменшують або повністю блокують сприятливий вплив конкуренції і появу нових фірм [3].

Механізм вдосконалення ринкових інститутів через кластери досить ефективно працюватиме і в туризмі, який за своєю суттю є інтегруючою сферою економіки. До туристичних кластерів відносяться групи підприємств, сконцентрованих географічно в межах регіону, які спільно використовують туристичні ресурси, спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці, здійснюють спільну маркетингову та рекламно-інформаційну діяльність [1, с. 96].

На наш погляд, розуміння туристичного кластера на базі сакральної архітектури – це система інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових та додаткових послуг, наукових інституцій для створення та просування спільного сакрально-туристичного продукту та виявлення нових шляхів використання сакральних ресурсів. Аналіз джерел, присвячених формуванню туристичних кластерів, дозволяє розробити схему їх функціонування на базі використання сакральної архітектури. До компонентів такого кластера належать: власне сакральна архітек-

тура, туристична інфраструктура, регіональні туроператори і турагенти, місцеві органи влади, бізнес, громадськість, управлінський орган – Центр розвитку туристичного кластера, наукові та навчальні заклади. Ключовими компонентами, які формують базу цього кластера, є сакральна архітектура й туристична інфраструктура. Сакральна архітектура виступає головною атракцією і метою подорожі для туриста. Основними типами сакральних споруд є церкви, костели, собори, мечеті, монастирі, мавзолеї тощо. Історично так склалося, що будівництво культових споруд йшло паралельно із формуванням соціально-культурного середовища території, а нерідко й було поштовхом до розвитку культури, мистецтва, духовних й прикладних знань того чи іншого народу або людства загалом. Тому сакральна архітектура виступає джерелом знань не лише про епоху, в яку вона побудована, а й про культуру і світогляд населення того чи іншого регіону [6].

Під час подорожі туристи, окрім задоволення духовних потреб, потребують і побутових зручностей, основу яких і покликана задовольняти вагома складова кластера – туристична інфраструктура: заклади розміщення та харчування, транспортна доступність до об'єктів сакральної архітектури, телекомунікаційні послуги, банківські та фінансові послуги, туристичні інформаційні центри з наявними можливостями екскурсійного обслуговування та рекламно-сувенірною продукцією. Особливістю створення туристичного кластера є наявність координаційного центру, що, як правило, являється громадським об'єднанням і ланкою між місцевим населенням та управлінськими інститутами. Адже тільки взаємодія всіх ланок спроможна забезпечити ефективне функціонування туристичного кластера [6].

Основою для формування кластера на Міжгірщині (Хустський район Закарпатської області) є наявна історико-культурна сакральна архітектурна спадщина, яка нараховує 14 церков, з яких 9 дерев'яних (з них 2 церкви XVII ст., 6 – XVIII ст., 1 – XIX ст.) і 5 кам'яних (XX ст.) [5, с. 701-722; 7].

Миколаївська церква (с. Ізки). Побудована в XVII ст. і пережила кілька реконструкцій, що значно змінило її первісний вигляд. Збережені елементи в інтер'єрі вказують на те, що спочатку вона була споруджена з ялинових брусів, що характерно для тодішніх храмів Бойківщини. Разом з храмом до наших днів збереглася дзвіниця. Головною атракцією церкви вважається ікона Богородиці. До нашого часу дійшов різьблений іконостас XVIII ст., а також дерев'яна люстра і свічники.

Церква Святого Миколая Чудотворця (с. Подобовець). Побудована в 1785 р. Для будівництва храму були використані дубові бруси. Поруч з храмом стоїть старовинний хрест, прикрашений розписами, зробленими на початку XX ст.,

що відображають євангельські події. У с. Розтока знаходиться Введенська церква XVII ст. За деякими відомостями, в 1759 році її перебудували і видозмінили. Про проведені роботи свідчить і напис, зроблений на дверях з південного боку храму. Вежа церкви має квадратне планування на два яруси і барокове завершення. Декоративне оформлення церкви збереглося до наших часів.

Окрасою смт Колочава є Святодухівська церква, яка була споруджена у 1795 р. у стилі бароко. Це проявляється насамперед у формі завершення декоративних маківок над апсидою та навою. Звели її без єдиного цвяха. Споруда є найкращим зразком міжгірської храмової архітектури Закарпаття. Архітектура церкви повторює поширений в краї тип тридільного храму з високою каркасною вежею над західним зрубом. Також цей храм називають пам'яткою романовізантійської архітектури. Будівля є дуже старою, а тому припинила роботу як храм ще у минулому столітті. Сьогодні тут розташувалася краєзнавчий музей Колочава, у якому зберігається пам'ять про розбійника-опришка Миколу Шугая та знаного письменника Івана Ольбрахта. Церква Святого Архангела Михаїла у с. Негровець, як вважається, знаменує собою появу села понад 200 років тому. Це єдиний екземпляр бойківської архітектури, що зберігся в первісному вигляді.

У с. Прислоп милує око церква Святого Миколая Чудотворця, побудована у 1797 р. За формою вона схожа на Введенську церкву в сусідньому с. Торунь. В інтер'єрі церкви є ікони XVI-XVII ст., а також різьблення, що прикрашає багато елементів храму. Справжнім витвором закарпатського середньовічного сакрального мистецтва є церква Різдва Пресвятої Богородиці в с. Пилипець, зведена в 1762 р. У 1841 р. її реконструювали, про що говорить надпис на південній стіні храму. Церква унікальна і тим, що в ній зберігся оригінальний іконостас XVIII ст. Будівництво дерев'яної двоярусної дзвіниці датується 1758 р.

У с. Торунь знаходиться тризрубна Введенська церква, що побудована в 1809 р. Офіційна назва церкви – Церква Введення Пресвятої Богородиці. Вона зведена з ялинових брусів, покрівля храму має два скати і плоске перекриття. Зруб зі східного боку формує занижена покрівля, яка має самостійний, автономний вид. Інтер'єр церкви прикрашає неповторний декор з різьби ручної роботи. Дзвіниця храму зроблена з дерева у вигляді прямокутника на два яруси. Нижній ярус має двоє старовинних воріт, що зберегли дух старовини.

Сакральна архітектура XX ст. представлена дерев'яною Церквою Успіння Пресвятої Богородиці у с. Кужбії, кам'яними храмами Різдва Пресвятої Богородиці у с. Пилипець, Трійці Живоначальної у смт Колочава, Введення в храм Пресвятої Богородиці у с. Розтока, Архангела Михайла у с. Негровець, Петра і Павла в смт Міжгір'я [5, с. 701-722].

Функціонування туристичного кластеру Міжгірщини на базі використання сакральної архітектури потребує створення координаційного незалежного громадського органу при відділі туризму Міжгірської селищної ради. Його потрібно розглядати як інструмент конкурентних переваг, підвищення ефективності і прибутковості функціонування підприємницької діяльності, посилення ділової активності, покращення фінансових показників розвитку підприємств, формування позитивного туристичного іміджу території та оптимізації соціально-економічної ситуації в регіоні [6].

1. Гонтаржевська Л.Г. Ринок туристичних послуг в Україні: Навчальний посібник / Л.Г. Гонтаржевська. Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. 180 с.
2. Гонтаржевська Л.І. Роль туристичних кластерів при формуванні туристичних центрів. *Наукові і практичні проблеми створення і функціонування туристичних центрів і тематичних парків*: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції. Донецьк, 2005. С. 15-16.
3. Колесник О.О. Кластерна модель розвитку в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. Електронне наукове фахове видання. 2009. №1.
4. Міжнародний туризм і сфера послуг : підруч. / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Київ : Знання, 2008. 661 с.
5. Сирохман М. Церкви України. Закарпаття. Львів: Видавництво «Мс», 2000. 880 с.
6. Шпарага Т.І. Розробка туристичного кластеру на базі сакральної архітектури у Тернопільській області / Т.І. Шпарага, Ю.В. Тертична. *Географія та туризм*. 2013. Вип. 24. С. 152-162.
7. Міжгірська громада. URL: <https://mizhgirska-gromada.gov.ua/> (дата звернення 08.04.2023).

Блохіна Владислава, Литвин Катерина

ЧЕРНІГІВСЬКІ САКРАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ЯК ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ

Чернігів – затишне та комфортне місто на півночі України з великою кількістю історико-культурних пам'яток. За останні декілька років туристична галузь в місті вийшла на новий рівень. У 2018 р. в Чернігові розпочав роботу КУ «Туристично-інформаційний центр» Чернігівської міської ради (далі - ТІЦ). Основна робота – поширення інформації про місто, культурні події, екскурсії та життя Чернігова загалом. База гідів та екскурсиводів Черніговом акумульована на електронному порталі ТІЦ. Для зручності комунікації гостей міста з ТІЦ, по місту встановлена туристична навігація з контактами. [13]

У 2018 р. американська телерадіокомпанія CNN включила Чернігів до списку «Ukraine: 11 best places to visit». [3] У 2019 р., місто увійшло в топ відвідувань киян, у 2020 р. спостерігався туристичний «бум» серед відвідувань Чернігова на вікенд туристами з Дніпра, Полтави, Вінниці, Вишгорода, Одеси, а

Наукова література

Сакральне та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 квітня 2023 р.) – К.:ТОВ «Геопринт»,2023. – 325 с.

Упорядник І.Винниченко

За зміст, орфографію та стилістику тексту, а також за порушення авторських прав відповідальними є автори публікацій

Збірка матеріалів міжнародної науково-практичної конференції містить його програму та результати студіювань науковців, педагогів, аспірантів і студентів різних регіональних центрів, а також практиків туризму. У публікаціях висвітлюються та аналізуються питання науковості та практичності сакрального, конфесійності сакрального, сакральності українського зарубіжжя, культових споруд в туризмі, релігійного та паломницького туризму в Україні та світі, втрат релігійного та паломницького туризму через воєнні дії та їхні наслідки (вітчизняний і зарубіжний досвід), ризик-менеджменту в релігійному та паломницькому туризмі, релігійного та паломницького туризму як навчальної дисципліни в закладах вищої освіти України та зарубіжжя, ролі PR, реклами та інновацій в організації паломницьких і релігійних турів, етноекзогенного потенціалу паломницького та релігійного туризму, фактору сакральності в гуманітарному проєкті «Місця пам`яти на мапі України».

ТОВ "Геопринт"

Україна, 03150 м. Київ, вул. Велика Васильківська, 69

e-mail zakaz@geoprint.com.ua

Свідоцтво про внесення суб`єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 7203 від 02.12.2020 р.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>